

Smikal Viktoria. Cultural and axiological approaches to personality formation of future teachers.

The article presents a current problem of application of cultural and axiological approaches in the professional training of future teachers of higher education institutions. The scientific analysis concerning determination of the basic concepts of the study is made and specifics of application of cultural and axiological approaches in the personality formation of future teacher in the process of professional training is ascertained.

Key words: culture, cultural approach, value approach, pedagogical axiology.

УДК 378. 147. 001. 8 – 055. 2

СМІКАЛ В. О.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ГРЕШНОВ С. В.,

магістрант спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
(Педагогіка вищої школи. Тьюторство)
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

Постановка проблеми. Одним із ключових напрямків забезпечення демократичного поступу України на принципах євроінтеграційних цінностей є впровадження гендерної рівності в усі сфери суспільного життя. Актуальність гендерних перетворень в Україні зумовлена як міжнародними зобов'язаннями держави, так і її внутрішніми потребами. Гендерного реформування потребує кожна сфера нашого життя, особливо система освіти. Потерпаючи від структурного гендерного дисбалансу, освітня система повинна одночасно виконувати набагато складнішу функцію – інформаційно-просвітницьку та виховну, сприяючи гендерним перетворенням і формуючи у молодого покоління нові підходи і стандарти у цій сфері.

Важливість та необхідність зосередження уваги на гендерних проблемах була визнана Україною, що знайшло своє підтвердження в законодавчих документах. Так, 8 вересня 2005 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, яким визначено основні напрями гендерної політики в українському суспільстві, зокрема забезпечення паритетного становища чоловіків та жінок у всіх сферах життєдіяльності, ліквідація всіх форм дискримінації, і в якому гендерна рівність розглядається як «рівний правовий статус жінок та чоловіків і рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [1, с. 561].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасному суспільстві надзвичайно актуалізується проблема виховання свідомої особистості, здатної до побудови гармонійних взаємин, зокрема ґендерних. Гендерна культура є однією з ключових категорій ґендерних і культурних досліджень, філософським, соціальним, педагогічним, психологічним аспектам якої присвячені праці Р. Айслер, М. Гімбутас, Г. Зіммеля, М. Мід; Р. Айвазової, Т. Вороніної, І. Клименкової, С. Матюшкової; В. Агеєвої, О. Андрієнко, Н. Грицяк, О. Кізь, О. Кісь, Л. Кобилянської, Н. Маркової, Т. Мельник, В. Москаленко, Ю. Стребкової та ін.

Проблемі формування особистості з високим рівнем гендерної культури присвячені дослідження А. Аніщенко, Т. Бендас, О. Болотської, О. Вороніної, Н. Гусак, Н. Городкової, П. Даниленко, Т. Дороніної, М. Зубілевич, І. Іванової, О. Камінської, Т. Кубриченко, Г. Лактіонової, О. Луценко, С. Олійник, О. Семиколєнової, П. Терзі, Л. Харченко, О. Цокур, С. Яшник та ін..

Питання впровадження гендерного підходу в освіту висвітлені в працях С.Вихор, Т.Говорун, Т.Голованової, О.Кікінежді, І. Кльоціної, В. Кравець, Л.Міщик, І.Мунтян.

Більшість сучасних гендерних практик зосереджені на вивченні наявних у суспільстві гендерних стереотипів, визначенні завдань щодо реалізації ідеї гендерної рівності в школі, вищій школі та інших інститутах соціалізації. Незважаючи на підвищений інтерес науковців до гендерного виховання, проблема педагогічних умов формування гендерної культури майбутніх викладачів у процесі професійної підготовки залишається актуальною.

Мета статті - визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування гендерної культури майбутніх викладачів.

Виклад основного матеріалу теоретичного дослідження. Педагогічними умовами, на нашу думку, є комплекс педагогічних заходів, спрямованих на підвищення рівня розвитку когнітивного, емоційно-ціннісного, поведінкового компонентів гендерної культури студентів.

Більшість гендерних досліджень розроблені в психолого-педагогічному та соціальному аспектах, а також розраховані на студентську аудиторію. Зокрема, значну роль відіграло дослідження П. Терзі, який визначив такі умови формування гендерної культури студентів закладів вищої освіти: гуманітаризація, діалогічні форми взаємодії, гуманітарна підготовка студентів, використання розвивальних технологій, підвищення рівня педагогічної та загальної культури, урахування особливостей психосексуального розвитку осіб юнацького віку [4].

Психолого-педагогічний досвід, теоретичний аналіз літератури з гендерології, спостереження за поведінкою студентів, аналіз їх висловлювань на гендерну тематику показують, що основними шляхами формування гендерної культури студентів є підвищення професійної компетентності викладачів щодо формування гендерної культури студентів; використання інтерактивних методів і форм гендерного виховання; мотивування самовдосконалення студентів та стимулювання самовиховання гендерної культури.

Вищезазначені педагогічні умови ґрунтуються на таких принципах виховання: принципі національної спрямованості виховання, принципі культуровідповідності, принципі гуманізації, принципі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, принципі цілісності, акмеологічному принципі, принципі особистісної орієнтації, принципі життєвої самодіяльності, принципі полікультурності, принципі технологізації, принципі соціальної відповідності, принципі превентивності.

Перша педагогічна умова — підвищення професійної компетентності викладачів щодо формування гендерної культури студентів - реалізується через підвищення гендерної компетентності учасників освітнього процесу, що виражається в усвідомленні функцій, статусу, взаємин чоловіка та жінки в суспільстві, здатності критично підходити до аналізу своєї діяльності як представника певного типу статі, а також знання про гендерні особливості суб'єктів освітнього процесу й інших аспектів гендерної педагогіки. Основними її компонентами, на думку А. Заїкіна, є змістовний (знання різних питань гендерної педагогіки та психології), рефлексивний (наявність власної позиції з гендерних питань, прагнення до самовдосконалення на основі аналізу та самооцінки професійних думок і педагогічної діяльності), організаційний (уміння управляти процесом гендерної соціалізації учнів і студентів, усвідомлювати

різні аспекти гендерної освіти, створювати відповідні умови в освітньому процесі на засадах гендерної рівності) [2].

С. Котова-Олійник виокремила такі структурні елементи гендерної компетентності: оволодіння й оперування гендерними знаннями (про сутність і складові гендерної проблематики, особливості гендерного розвитку особистості, гендерні аспекти соціалізації, актуальні проблеми гендерної освіти її виховання, принципи, форми й методи гендерної педагогіки, основні документи гендерної політики й освіти); забезпечення гендерного балансу в освітньому процесі (усвідомлений гендерний аналіз сучасної сфери освіти для уникнення сексизму, насильства, гендерного дисбалансу, доповнення навчальних матеріалів відповідною інформацією та коментарями з метою забезпечення збалансованості у висвітленні ролей і місця чоловіка та жінки в суспільстві), розвиток і дотримання гендерної чутливості на заняттях і поза ними (здатність сприймати, усвідомлювати, моделювати вплив соціального середовища, форм і методів роботи з метою формування гендерної ідентичності, реагувати на будь-які прояви гендерної дискримінації) [5].

Як показує психолого-педагогічний досвід, ефективний розвиток гендерної компетентності як складової гендерної культури особистості визначається високою обізнаністю викладача з технологією формування культури студентів, уміннями виховати конструктивні гендерні якості особистості. Таким чином, чим краще викладач розуміє сутність гендерної психології, педагогіки, тим вищий рівень гендерних знань, умінь, навичок, сформується в студентів прагнення побудувати андрогінні взаємини.

Значну роль у формуванні чи корекції гендерних знань відіграє гендерна просвіта. Так, Л. Мустяци зазначає: „Форми і засоби освіти здатні відіграти конструктивну роль у сприянні вільному і відкритому діалогу та спілкуванню, роз'ясненню важливості толерантності, гендерної рівності і загроз, що їх несе байдужість до проявів нетолерантності з боку груп та ідеологій” Вона необхідна для руйнування традиційних гендерних стереотипів та попередження можливих гендерно-рольових конфліктів. Розвиток гендерної просвіти у сфері гуманітарного знання повинен відбуватись від рефлексії проявів та пом'якшення гендерних стереотипів в індивідуальній та суспільній свідомості до усвідомлення гендерних закономірностей, їх впливу на конкретні сфери життя особистості та суспільства” [3, с.97]. Основною метою гендерної просвіти студентів, як показують психолого-педагогічні спостереження, є формування адекватних гендерних знань, практичних умінь і навичок, трансформація отриманих знань у потребу проявляти гендерну толерантність до особи протилежної статі [3].

Гендерна просвіта має здійснюватися відповідно до принципів доступності, наочності, діалогізму, активності та самостійності, систематичності, свідомості й міцності знань, зв'язку з життям.

Важливим є врахування гендерної світоглядної позиції кожного студента. У випадку неприйняття студентами ідеї гендерної рівності важливо не нав'язувати бажані гендерні цінності, а спонукати до усвідомлення ними важливості гендерної гармонії та деструктивності нерівності у взаєминах чоловіка та жінки. Основними формами засвоєння студентами гендерної теорії є міні-лекції, бесіди, демонстрування ПК-презентацій, відеоколажів, відеоінтерв'ю, опрацювання матеріалів навчально-методичної літератури, підготовки навчального проекту, наукової роботи, публікацій тощо.

Виходячи із педагогічного досвіду, психолого-педагогічних спостережень, бесід із викладачами, слід зазначити, що об'єм теоретичних знань, необхідних для здійснення гендерного виховання, має бути недостатньо великим, систематичним і

лаконічним, оскільки гендерна концепція є лише засобом формування гендерної культури студентів. Тому доцільно обмежитися поглибленням знань студентів про гендер, взаємини чоловіка та жінки в історії розвитку суспільства, гендерне літературознавство, гендерну інтерпретацію художніх фільмів, реклами, змісту та сюжету телепередач і т.д., гендерну педагогіку, особливості формування гендерної культури. Так, ключовою гендерною термінологією, що необхідна для конструктивного гендерного виховання, є гендер, гендерна проблематика, гендерні ролі, гендерний світогляд, гендерна свідомість, гендерна ідентичність, гендерна картина світу, гендерні знання, гендерні стереотипи, фемінінність, маскулінність, андрогінність, гендерна гнучкість, гендерна чутливість, гендерна гармонія/дисгармонія, гендерна рівність/нерівність, гендерне насилля, гендерна культура.

Не менш значимим є формування практичних гендерних умінь у процесі вивчення різноманітних навчальних дисциплін, зокрема аналізувати будь-який гендерно чутливий навчальний матеріал у контексті гендерної концепції та застосовувати сформований конструктивний досвід у процесі гендерної соціалізації.

Важливу роль у формуванні гендерної культури студентів відіграє гендерна позиція викладача. Педагог, який здійснює гендерне виховання, має демонструвати конструктивний зразок гендерної культури, тобто розвивати в собі якості гендерно коректної особистості. На основі досліджень можна змодельювати цілісний портрет гендерно коректного педагога. Йому характерні прийняття гендерних ідей; паритетне мислення; високий рівень знань із гендерної теорії; демонстрація андрогінної моделі поведінки; орієнтація на індивідуальний розвиток студентів; висування однакових педагогічних вимог до хлопців і дівчат щодо навчання, культури поведінки; адекватне гендерне мовлення; демократизм; інтерактивний стиль навчання й виховання; критичне переосмислення гендерного аспекту чинних програм, посібників, підручників, періодики, інтернет-ресурсів; розширення гендерних знань студентів та спонукання їх до самоосвіти; створення сприятливих умов для вільного вираження гендерної позиції студентів; формування паритетного світогляду студентів тощо. Антитетичним до нього є гендерно стереотипний викладач, котрий формує у студентів традиційні погляди на чоловіка та жінку, створює гендерну ієрархію в навчальній аудиторії. Проте, як показують наукові розвідки гендерологів і власні педагогічні спостереження, відхід від паритетного підходу в навчально-виховній системі призводить до дисгармонії взаємин викладача та студентів, однокласників протилежної статі, інтелектуальної пасивності, егоїзму, внутрішнього конфлікту між бажанням і неможливістю їх реалізувати, неготовності до побудови в майбутньому андрогінної сім'ї. Тому ставлення до студентів, характер лекцій, бесід, індивідуальних, парних, групових робіт, розподіл завдань не повинен носити характер нерівності статей, а, навпаки, формувати конструктивне відношення до можливості побудови егалітарного суспільства в Україні.

Висновки. Таким чином, результат гендерного виховання значною мірою залежить від гендерної компетентності учасників освітнього процесу, зокрема від ґрунтовності й цілісності гендерних знань, ступеня усвідомлення сутності гендерного підходу, шляхів вивчення гендерної теорії, уміння здійснювати гендерну інтерпретацію соціокультурних реалій, готовності майбутніх викладачів трансформувати стереотипну гендерну свідомість чи вдосконалити власну гендерну культуру.

Важливою умовою формування гендерної культури майбутніх викладачів є використання інтерактивних методів і форм гендерного виховання, що формують внутрішню мотивацію доактивного сприйняття, засвоєння та передачі інформації, сприяють установавленню діалогічних взаємовідносин між викладачем та студентом,

спрямовані на підготовку життя в сучасному інформаційному суспільстві тощо. Інтерактивні методи й форми трансформують пасивного об'єкта сприйняття навчальної інформації на активного суб'єкта пізнання, самовиховання. Так, наприклад, О. Цокур, І. Іванова зазначають, що в процесі ґендерного виховання вони стимулюють творчість, ініціативу, самостійне і критичне мислення [8].

Значну роль у розробці питання формування ґендерної культури студентів відіграє дослідження О. Кікінежді, О. Кізь [7; 6]. Виконання будь-яких завдань, спрямованих на формування ґендерної культури студентів, має бути зорієнтованим на ґендерне „Я” особистості, супроводжуватися резюмуванням студентами особливостей розвитку власної ґендерної культури та проектуванням можливих шляхів її вдосконалення. Так, аналіз типів жіночо-чоловічого світу тексту, характеру їх взаємин, моделювання адекватно правильної ґендерної художньої ситуації у формі гри, психологічних вправ, асоціативних малюнків, літературних колажів, комп'ютерних презентацій із застосуванням узагальнюючих схем, таблиць, графіків, діаграм, групової роботи, роботи в парах та ін..

Основний зміст педагогічної умови - мотивування самовдосконалення студентів та стимулювання самовиховання ґендерної культури - полягає у формуванні в студентів уміння співвідносити ґендерну культуру суспільства із власним ґендерним світоглядом, ґендерною позицією, ґендерними ролями, здатністю протистояти патріархальним та матріархальним стереотипам, налагоджувати діалогічні ґендерні взаємини; здатності конструювати ефективний план дій на шляху до віднайдення ґендерної гармонії тощо.

ґендерне виховання спрямоване на формування позитивних сторін особистості, що сприятимуть налагодженню конструктивних взаємин з особою протилежної статі. Пропагування ґендерної рівності в навчально-виховному процесі не означає нівелювання ґендерних відмінностей статей, а врахування їх, створюючи сприятливі умови для повноцінного ґендерного розвитку хлопців і дівчат. Такий діалектичний принцип „нерівної рівності” був запропонований ще Г. Сковородою, проте сьогодні розгортає гострі дискусії щодо впровадження ґендерного підходу в освітній простір. Однак постмодерний світ актуалізує потребу в трансформації характеру взаємовідносин статей відповідно до принципів гуманізації, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, цілісності, особистісної орієнтації, життєвої смислотворчої самодіяльності, соціальної відповідності, превентивності, акмеологічного принципу виховання. Очікуваним результатом ґендерного виховання є особистість із розвиненою ґендерною культурою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» // Відомості ВР України. – 2005. – № 52.
2. Заїкін А.В. ґендерна компетентність учителя фізичної культури // Сучасна молодь: крок у майбутнє матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. для студентів та аспірантів. - Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 282-285.
3. Мустяци Л. ґендерна толерантність в умовах освіти / Л.Мустяци // Наукові записки. Серія „Педагогіка”. – 2008. - № 5. – С. 97 – 99.
4. Терзі П. П. Формування ґендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Терзі Пилип Пилипович. - Кіровоград, 2007. - 235 с.
5. Котова-Олійник С.В. Значення ґендерної компетентності в педагогічному процесі для виховання ґендерної культури молоді / С.В. Котова-Олійник // Сучасна молодь: крок у майбутнє : матеріали II Міжн. наук.-практ. конференції (Суми, 14-15 травня 2008 р.) / за ред. О. А. Луценко ; Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С.

- Макаренка. - Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 299-302.
6. Кізь О.Б. Інноваційні підходи у формуванні гендерної культури молоді в умовах трансформаційних змін / О.Б. Кізь // Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 1-2 лютого 2006 р.) / за ред. В. П. Кравця. – Тернопіль : ПП Шабала Н.Є., 2006. – С.15-17.
7. Кікінежді О.М. Формування гендерної культури молоді : науково-методичні матеріали до тренінгової програми : навч. посіб. / О. М. Кікінежді, О.Б. Кізь. 2-ге вид., випр. - Тернопіль : ТИПУ ім. В. Гнатюка, 2009. - 160 с.
8. Цокур О.С. Основи гендерного виховання / Цокур О.В., Іванова І.В. // Гендерний розвиток у суспільстві. – К. : ПЦ «Фоліант», 2004 – С. 183-223.

Смікал Вікторія Олексіївна, Грешнов Сергій Володимирович. Педагогічні умови формування гендерної культури майбутніх викладачів.

У статті розглядається актуальна проблема формування гендерної культури майбутніх викладачів. Здійснено науковий аналіз щодо визначення базових понять дослідження, визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування гендерної культури майбутніх викладачів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: гендерна культура, гендерне виховання, гендерна компетентність.

Smikal Viktoria, Greshnov Sergij. Pedagogical conditions for the formation of a gender culture of future teachers.

The article considers the actual problem of forming the gender culture of future teachers. A scientific analysis was carried out on the definition of the basic concepts of the research, the pedagogical conditions for the formation of the gender culture of future teachers in the process of vocational training were determined and theoretically substantiated.

Key words: gender culture, gender education, gender competence.

УДК 378

ТИМОНТЄЄВА О. В.,
магістрантка спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
(Педагогіка вищої школи. Тьюторство),
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ОСВІТНІЙ КОУЧИНГ ЯК ЕФЕКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Актуальність. Зміна соціально-політичної ситуації в Україні потребує інтеграції України до світового товариства в усіх галузях і, зокрема, в галузі освіти. Приєднання України до європейського освітнього простору передбачає забезпечення високої якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, зокрема їхню спроможність бути компетентними та конкурентоспроможними на українському і світовому ринку праці. З'являється необхідність у використанні нових технологій, які сприяють навчанню та професійному становленню особистості за рахунок формування ідентичності з професією, яка передбачає постійну роботу студента, направлену на формування та деталізацію внутрішнього образу майбутньої професійної діяльності. Однією з таких інноваційних технологій є освітній коучинг. Актуальність впровадження коучингових технологій в освітній простір при підготовці майбутніх фахівців полягає в тому, що сучасному суспільству потрібні освічені, творчі, креативні, ініціативні особистості, що беруть на себе відповідальність за результати своєї діяльності.